

แนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ สำหรับสังคม สูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่

Learning Management Guidelines for Potential Development and
Empowerment of the Elderly in an Aging Society under the New Normal

ตรงกมล สนามเขต¹

Trongkamon Sanarmkate

Received: February 11, 2025

Revised: October 17, 2025

Accepted: October 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ในพื้นที่จังหวัดแพร่ 2) วิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้ และ 3) สร้างกลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อมุ่งสู่ Healthy Aging และ Active Aging โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสำหรับรองรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ในพื้นที่จังหวัดแพร่ การวิจัยนี้เป็นแบบผสมวิธี เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 29 คน และการสนทนากลุ่มผู้นำชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 11 คน โดยใช้การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.65$) โดยเฉพาะการเข้าร่วมที่ไม่ต่อเนื่อง ในขณะที่ความต้องการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.45$) โดยต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบมากที่สุด 2) องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อมุ่งสู่ Healthy Aging และ Active Aging มี 8 องค์ประกอบได้แก่ หลักการดูแลสุขภาพกาย การพัฒนาสุขภาพจิต การสร้างความรู้และทักษะ กิจกรรมนันทนาการ 6 มิติ การช่วยเหลือตนเองด้านสุขภาพ สุขภาพอนามัย การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และการพัฒนาอาชีพและภูมิปัญญา ที่นำมาสู่การพัฒนา 3 หมวดวิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ มีความสอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของสูงอายุ และ

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์; Uttaradit Rajabhat University

Corresponding author ตรงกมล สนามเขต, e-mail: trongjai.n@gmail.com

3) กลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะประกอบด้วย 9 แนวทางสำคัญ ตั้งแต่การสำรวจความต้องการ การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การออกแบบเนื้อหาและกระบวนการ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ การสร้างเครือข่าย การวิจัยและพัฒนา จนถึงการประเมินผลและถอดบทเรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง “สังคมผู้สูงอายุไทยที่มีคุณภาพ” อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพ, การเสริมพลังผู้สูงอายุ, แนวทางการจัดการเรียนรู้

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the problems and needs of learning management to develop the potential of the elderly in Phrae Province; 2) to analyze the components of learning management; and 3) to create a mechanism to promote and develop the competencies of the elderly towards Healthy Aging and Active Aging through the participation of local communities to support an aging society under the New Normal in Phrae Province. This was a mixed-methods research, collecting data through interviews with 29 key informants and discussions with 11 leaders of senior citizen clubs, using interviews and focus group discussions with stakeholders. The research findings revealed that 1) the learning management challenges for the elderly were at a moderate level ($\bar{X} = 2.65$), particularly inconsistent participation, while the need for learning was high ($\bar{X} = 3.45$), by requiring the most support from responsible agencies; 2) the components of learning management and competency assessment for the elderly, aimed at Healthy Aging and Active Aging, consisted of eight elements, namely principles of physical health care, mental health development, knowledge and skill development, six dimensions of recreational activities, self-care in health, hygiene, living happily, and career and wisdom development. These led to the development of three subject categories: life skills, vocational skills, and academic skills, aligning with the potential and needs of the elderly; 3) the mechanism for promoting and developing competencies comprised nine key approaches, ranging from needs assessment and

learning objective setting to content and process design, learning environment and media arrangement, networking, research and development, and evaluation and lesson learned. The goal was to create a concrete and sustainable "Thai elderly society with active aging."

Keywords: Potential development, Elderly empowerment, Learning management approaches

บทนำ

กระแสของการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรโลกมีส่วนชี้้นำให้ทุกประเทศหันมาให้ความสำคัญ กับประชากรผู้สูงอายุกันมากขึ้น ทิศทางการดำเนินนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาให้เป็นกลยุทธ์หลักของการพัฒนาประเทศ ทำให้ทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือเอกชนต้องมีการทบทวนและกำหนดแนวทางและเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข สำหรับ ประเทศไทยความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากรคือ ประชากรผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่ม มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดโดยประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และจะเป็น สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แบบ คือ มีประชากรสูงอายุถึงร้อยละ 20 ในปี พ.ศ. 2564 และในปี พ.ศ. 2578 จะเป็นผู้สูงอายุนับสูงสุดยอดคือ มีประชากรสูงอายุถึง ร้อยละ 30 ของประชากรทั้ง ประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) และจากข้อมูลของ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) พบว่าในปี พ.ศ. 2561 ประเทศไทยมีประชากรสูงอายุมากกว่า 10 ล้านคน คิดเป็นอัตราส่วนประมาณร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งประเทศโดยในอีก 3 ปีข้างหน้า ใน ปี พ.ศ.2566 คาดว่าจะเป็นครั้งแรกของประเทศไทยที่มีประชากรวัยสูงอายุมากกว่าวัยเด็ก ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เกิดขึ้นกับประเทศไทยเพียงประเทศเดียว หากแต่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ ระดับโลก (Global Phenomenon) ที่หลายประเทศทั่วโลกได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยน โครงสร้างประชากรนี้ และคาดการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2583 ประเทศไทยจะมีสัดส่วนประชากรสูงอายุ มากที่สุดในภูมิภาคอาเซียนด้วย

ปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในประเทศไทย นำสู่ความจำเป็นในการ ปรับตัวในทุกด้าน เพื่อรองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมรวมทั้งการส่งเสริมให้บริการด้านการเรียนรู้ สำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และมีสุขภาพ

ที่ดีตามปฏิญญาผู้สูงอายุไทยข้อ 3 ที่กล่าวว่า “ผู้สูงอายุควรได้รับโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้พัฒนา ศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่อง เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การบริการทางสังคมอันเป็นประโยชน์ต่อการ ดำรงชีวิต” ตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547 เรื่อง “กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและ เงื่อนไขการคุ้มครองและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ” ใน ขณะเดียวกันพบว่า จังหวัดแพร่เป็นจังหวัดที่มีผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 2 ของภาคเหนือ และเป็น 1 ใน 5 อันดับแรกของประเทศไทยที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากที่สุด ตามรายงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชน จังหวัดแพร่ ปี พ.ศ. 2565 โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่ (2565) พบว่า จำนวน ผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) มีถึง 100,865 คน คิดเป็นร้อยละ 32.77 และมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากปี 2564 ถึง 4,575 คน นอกจากนี้จังหวัดแพร่ยังมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 117,687 ครัวเรือน โดยมีประชากรรวม 307,835 คนโดยพบว่าสถานการณ์ปัญหาผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ผู้สูงอายุในสังคมไทยถูกทอดทิ้งหรือ กลายเป็นคนไร้ญาติขาดที่พึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกวัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากโครงสร้างประชากรของ ประเทศกำลังเปลี่ยนไป มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนทำให้ไทยกำลังเคลื่อนเข้าสู่ “สังคม ผู้สูงอายุ” อย่างเต็มตัว

ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะหาช่องว่าง (Gap) ของความคาดหวังและ ความเป็นจริงเพื่อนำไปสู่การนำเสนอข้อเสนอแนะทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนา ศักยภาพและ เสริมพลังผู้สูงอายุในแต่ละรูปแบบของการรวมตัวของผู้สูงอายุ ที่หน่วยงานหรือชุมชนสามารถนำ องค์ความรู้ไปใช้ได้ตามบริบทของตนเองในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นบุคคลผู้มี ศักยภาพและมี สถานภาพในสังคมเพื่อออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้าง ศักยภาพบนฐานภูมิปัญญาของ ผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ให้สามารถเป็นส่วนหนึ่งขับเคลื่อนสังคมไทยให้เป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีความ ยั่งยืนได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา ศักยภาพ ผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดแพร่
2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุ เพื่อมุ่งสู่ Healthy Aging and Active Aging ในพื้นที่จังหวัดแพร่
3. เพื่อสร้างกลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อมุ่งสู่ Healthy Aging and Active Aging โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสำหรับรองรับสังคมสูงวัยภายใต้ วิถีชีวิตใหม่ในพื้นที่จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารต่างๆ ร่วมกับการสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานโครงการฯ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติในระดับตำบล และส่วนราชการที่รับผิดชอบ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. การวิจัยเชิงปริมาณ โดยการคำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้ขนาดตัวอย่าง 29 คน จากประชากรผู้สูงอายุ 120 คน ในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 3 อำเภอ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งตามอำเภอ และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ในแต่ละชั้นโดยการแจกแบบสอบถามต้องการในการเรียนรู้ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ 2) ปัญหาและความต้องการด้านความสามารถในการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ 3) ปัญหาและความต้องการด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง 4) ปัญหาและความต้องการด้านการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ และ 5) ปัญหาและความต้องการด้านการได้รับการพัฒนาทักษะในการเรียนรู้ และแบบการวิเคราะห์กรอบแนวคิดองค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อบ่มงู Healthy Aging และ Active Aging

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) ได้ทำการทดสอบความเหมาะสมของข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ดังนี้:

ค่าสหสัมพันธ์ (Correlation Matrix): ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ พบว่ามีค่าอยู่ระหว่าง 0.30-0.85 แสดงถึงความเหมาะสมในการวิเคราะห์

ค่า KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy): ได้ค่า 0.742 ซึ่งมากกว่า 0.60 แสดงความเหมาะสมของข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ

Bartlett's Test of Sphericity: ได้ค่าที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) แสดงให้เห็นว่าข้อมูลเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบ

Eigenvalue: ใช้เกณฑ์ค่า > 1.0 ในการเลือกจำนวนองค์ประกอบในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ ตำบลน้ำริด อำเภอหนองม่วงไข่ ตำบลบ้านเหล่า อำเภอสูงเม่น และตำบลแม่จิวะ อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ จำนวนทั้งสิ้น 29 คน ข้อคำถามเป็นการถามแบบเลือกตอบ โดยเลือกตอบข้อละ 1 ตัวเลือก จาก 4 ตัวเลือก โดยมีการกำหนดค่าคะแนนเป็นมาตราส่วน

ประมาณค่า (Rating Scale) มีระดับการประเมิน 4 ระดับ โดยมีค่าคะแนนตามระดับ สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 11 คน ที่ได้จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย กลุ่มตัวแทนผู้สูงอายุ ผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่หรือเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เครือข่ายแกนนำผู้สูงอายุระดับจังหวัด แกนนำชมรมผู้สูงอายุแต่ละพื้นที่ เพื่อสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ความต้องการในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ และการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ตอบสนองความต้องการผู้สูงอายุและแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ โดยพิจารณาถึงความพอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา หาความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์เพื่อให้ได้เป็นภาพรวมของการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ยังประกอบอาชีพตามสภาพความเป็นจริง ผู้วิจัยใช้การยืนยันความถูกต้องของข้อมูล (Member Checking) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่ได้จัดบันทึกอย่างละเอียดและอธิบายอย่างชัดเจนกลับไปให้ผู้สัมภาษณ์ยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในจังหวัดแพร่ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุตั้งแต่ 61-80 ปี ตามลำดับ ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส มีระดับศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี ซึ่งปัจจุบันประกอบอาชีพข้าราชการบำนาญเป็นส่วนใหญ่ และรองลงมา ประกอบอาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว และอาชีพเกษตรกรรม และอาชีพรับจ้างทั่วไป ตามลำดับการทำงานในแต่ละวัน ส่วนใหญ่ทำงานวันละ 6-8 ชั่วโมง โดยส่วนใหญ่ทำงานทำงานเดือนละ 15-20 วัน และใน 1 ปี ส่วนใหญ่ทำงาน 1-11 เดือน มีรายได้จากการทำงานส่วนใหญ่มีรายได้เดือนละ 15,000 บาทขึ้นไป และส่วนใหญ่มีสมาชิกอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันจำนวน 1-2 คน

สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ การวิเคราะห์สภาพปัญหาโดยรวมพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.65$, $SD = 0.82$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ปัญหาด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 2.89$, $SD = 0.91$) โดยส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้ประโยชน์มากแต่ยังไม่ต่อเนื่อง ร้อยละ 65.51 ปัญหาด้านการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ ($\bar{X} = 2.73$, $SD = 0.85$) โดยต้องการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ แต่ไม่รู้แหล่งในการพัฒนาตนเอง ร้อยละ 51.72 ปัญหาด้านความสามารถในการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ($\bar{X} =$

2.62, SD = 0.78) ปัญหาด้านการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ (\bar{X} = 2.58, SD = 0.94) ปัญหาด้านการได้รับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ (\bar{X} = 2.51, SD = 0.88) ความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

การวิเคราะห์ความต้องการโดยรวมพบว่าอยู่ในระดับมาก (\bar{X} = 3.45, SD = 0.67) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ความต้องการด้านการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (\bar{X} = 3.62, SD = 0.59) โดยต้องการให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ ร้อยละ 65.51 ความต้องการด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ (\bar{X} = 3.51, SD = 0.72) ความต้องการด้านการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง (\bar{X} = 3.47, SD = 0.81) ความต้องการด้านการพัฒนาวิธีการเรียนรู้ (\bar{X} = 3.38, SD = 0.76) ความต้องการด้านความสามารถในการใช้แหล่งการเรียนรู้ต่างๆ (\bar{X} = 3.29, SD = 0.85)

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อมุ่งสู่ Healthy Aging และ Active Aging

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (EFA) โดยใช้วิธี Principal Component Analysis และการหมุนแกนแบบ Varimax พบว่า มี 8 องค์ประกอบหลักที่สามารถอธิบายความแปรปรวนรวม 78.65% ดังนี้: องค์ประกอบที่ 1: การดูแลสุขภาพกาย (Factor Loading = 0.742-0.865, อธิบายความแปรปรวน 15.23%) องค์ประกอบที่ 2: การพัฒนาสุขภาพจิต (Factor Loading = 0.689-0.823, อธิบายความแปรปรวน 12.47%) องค์ประกอบที่ 3: การสร้างความรู้และทักษะ (Factor Loading = 0.701-0.789, อธิบายความแปรปรวน 11.85%) องค์ประกอบที่ 4: กิจกรรมนันทนาการ 6 มิติ (Factor Loading = 0.658-0.743, อธิบายความแปรปรวน 10.92%) องค์ประกอบที่ 5: การช่วยเหลือตนเองด้านสุขภาพ (Factor Loading = 0.672-0.798, อธิบายความแปรปรวน 9.67%) องค์ประกอบที่ 6: สุขภาพอนามัย (Factor Loading = 0.645-0.734, อธิบายความแปรปรวน 8.94%) องค์ประกอบที่ 7: การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข (Factor Loading = 0.612-0.721, อธิบายความแปรปรวน 8.31%) องค์ประกอบที่ 8: การพัฒนาอาชีพและภูมิปัญญา (Factor Loading = 0.598-0.689, อธิบายความแปรปรวน 7.26%) ประกอบไปด้วย การช่วยเหลือตนเองด้านสุขภาพ การสร้างความรู้ สร้างสุขภาพ กิจกรรม 6 มิติ สุขภาพอนามัย สุขภาพกาย สุขภาพจิต และ การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข โดยมีการจัดการการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 3 วิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ ที่มีความสอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการของผู้สูงอายุในทั้ง 3 พื้นที่ โดยการขับเคลื่อนการเรียนรู้ดังกล่าวมีการเชื่อมโยงเครือข่ายหรือหน่วยงานสนับสนุนเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ ประกอบไปด้วย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล

และความต้องการ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ 4) การกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านกิจกรรมการศึกษานอกระบบและกิจกรรมศึกษาตามอัธยาศัย 5) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ 6) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ 7) การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา 8) การวิจัยและพัฒนา และ 9) การถอดบทเรียน ซึ่งในกระบวนการเริ่มตั้งแต่กระบวนการศึกษาทุนของชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังโดยบูรณาการการจัดการเรียนรู้ทั้งทุนทางสังคม หลักระบวนทัศน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดชุดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ตลอดจนสร้างกลไกเครือข่ายเชิงพื้นที่ การจัดการการเรียนรู้ที่กล่าวนั้นแบ่งออกเป็น 3 วิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ ในแต่ละวิชามีความสอดคล้องกับการสะท้อนปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน และการสะท้อนความต้องการการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน เพื่อนำมาจัดการการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งค้นพบปัจจัยความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) พฤติกรรมการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุสำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่มีประเด็นการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1: สภาพปัญหาและความต้องการการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 2.65$) โดยปัญหาหลักคือการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยังไม่ต่อเนื่อง ($\bar{x} = 2.89$) ส่วนความต้องการการจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.45$) โดยต้องการให้หน่วยงานที่รับผิดชอบส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้มากที่สุด ($\bar{x} = 3.62$) ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทนงค์ดี ยิ่งรัตนสุข (2558) ที่พบว่าผู้สูงอายุมีความต้องการการเรียนรู้แต่ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และพบว่าความร่วมมือร่วมเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาการเรียนรู้และความต้องการผู้สูงอายุส่วนใหญ่ ยังต้องการได้รับการส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ น่าจะมาจากการที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะหรือเป็นแกนนำหลักในการพาทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัย

ของ ทนงศักดิ์ ยิ่งรัตนสุข (2558) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการพัฒนาชุมชน ทำให้อยากที่จะเรียนรู้ ประกอบกับผู้สูงอายุที่เป็นแกนนำส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จึงเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการเรียนรู้

2. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2: องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้และประเมินสมรรถนะของผู้สูงอายุ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจพบ 8 องค์ประกอบหลักที่อธิบายความแปรปรวนรวม 78.65% ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต การพัฒนาทักษะและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิด Active Aging ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2020) ที่เน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จิตวิญญาณ และพลเมืองอย่างต่อเนื่อง การแบ่งการจัดการเรียนรู้เป็น 3 วิชา ได้แก่ วิชาชีวิต วิชาชีพ และวิชาการ สะท้อนถึงความต้องการการเรียนรู้แบบองค์รวมของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ Jarvis (2006) ที่เน้นการเรียนรู้ในทุกมิติของชีวิต

3. การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3: กลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุ 9 ประการที่ค้นพบ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบเป็นระบบและมีการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของ Wallerstein et al. (2018) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุแบบบูรณาการ พบว่าส่วนมากมีความต้องการให้หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้ อาจเนื่องจากผู้สูงอายุเห็นว่ากิจกรรมที่เข้ามาดำเนินการในชุมชน โดยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ และมีความต้องการได้รับการพัฒนาทักษะในการเรียนรู้และเพิ่มพูนทักษะในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง เช่น การพัฒนาอาชีพโดยการส่งเสริมให้ทำดอกไม้จันทน์และพวงหรีด/การประดิษฐ์ของใช้จากใบตองและทำโคมไฟ/การประดิษฐ์ตะกร้า/กล่องทิชชูจากวัสดุเหลือใช้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย

รูปแบบการส่งเสริมการมีงานทำแบบมีส่วนร่วมนี้ อาจเป็นกระบวนการสร้างงานให้แก่ประชากรผู้สูงอายุโดยอาศัยกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคมของชมรมผู้สูงอายุในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนผู้สูงอายุที่เน้นการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ, 2556) ผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ 1) พฤติกรรมการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ของ Knowles, M. S. (1984) ที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมและการนำประสบการณ์มาใช้ในการเรียนรู้

สรุปได้ว่า ในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลหลายฝ่าย รวมทั้งภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งในภาครัฐบาล หน่วยงานเอกชน องค์กรท้องถิ่น ชุมชน ซึ่งต้องคำนึงถึงความต้องการและศักยภาพของผู้สูงอายุเป็นสำคัญเพื่อให้สามารถปรับตัวได้เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ "โมเดลการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุแบบบูรณาการสำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่" (Integrated Learning Management Model for Elderly Empowerment in New Normal Aging Society) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ระดับ:

ระดับที่ 1: การประเมินพื้นฐาน (Assessment Level) การสำรวจสภาพปัญหาและความต้องการตามบริบทพื้นที่ การวิเคราะห์ศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน

ระดับที่ 2: การวางแผนเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning Level) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การออกแบบหลักสูตร 3 วิชา (วิชาชีวิต วิชาชีพ วิชาการ)

การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสม

ระดับที่ 3: การขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติ (Implementation Level) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 8 องค์ประกอบหลัก การเชื่อมโยงเครือข่ายภาคีการพัฒนา การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน

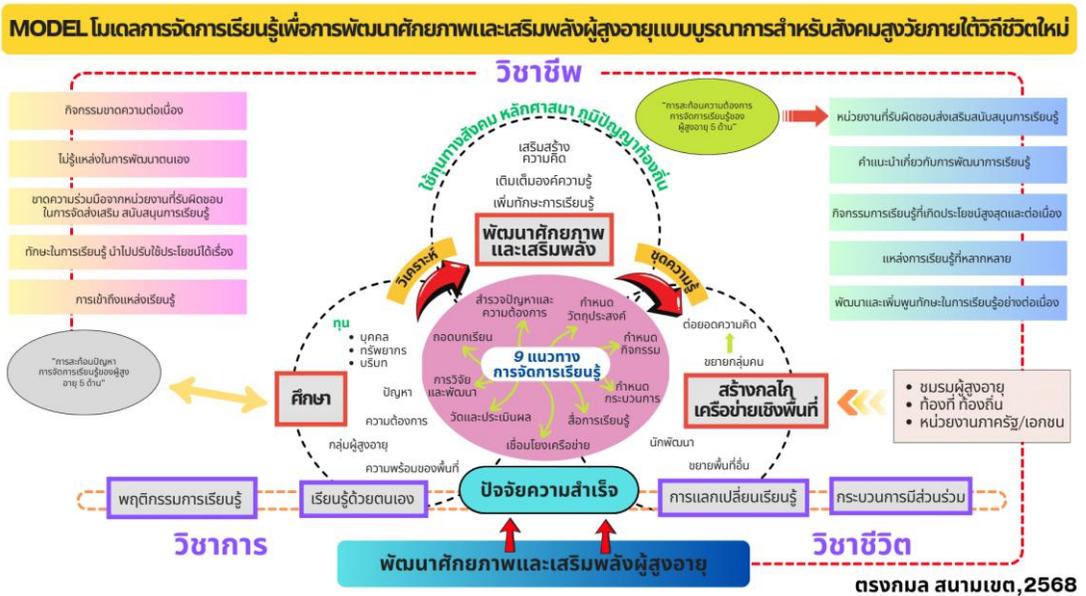
ระดับที่ 4: การประเมินและพัฒนาต่อเนื่อง (Evaluation and Development Level) การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา การวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การถอดบทเรียนและขยายผล โมเดลนี้มีลักษณะเฉพาะคือ การบูรณาการระหว่างการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Community Development) และการส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวม (Holistic Well-being Promotion) เพื่อสร้างผู้สูงอายุที่มีพหุพลังและสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่

จากการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ สำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ ทั้ง 3 พื้นที่ ประกอบไปด้วย อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย และอำเภอหนองม่วงไข่ เห็นถึงศักยภาพและความต้องการของผู้สูงอายุ การพัฒนาการเรียนรู้ รวมไปถึงปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ ตลอดจนค้นพบแนวทางการก้าวต่อไปเพื่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุของจังหวัดแพร่ พบว่า กลไกการส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้สูงอายุเพื่อมุ่งสู่ Healthy Aging และ Active Aging

ประกอบไปด้วย 9 หลักการสำคัญ คือ 1) การสำรวจปัญหาและความต้องการ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ 4) การกำหนดกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านกิจกรรมการศึกษานอกระบบและกิจกรรมศึกษาตามอัธยาศัย 5) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้หรือสื่อการเรียนรู้ 6) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ 7) การประเมินผลเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา 8) การวิจัยและพัฒนา และ 9) การถอดบทเรียน ซึ่งในกระบวนการเริ่มตั้งแต่กระบวนการศึกษาทุนของชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการของพื้นที่ เพื่อพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังโดยบูรณาการการจัดการเรียนรู้ทั้งทุนทางสังคม หลักศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดชุดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ ตลอดจนสร้างกลไกเครือข่ายเชิงพื้นที่ การจัดการการเรียนรู้ที่กล่าวมานั้นแบ่งออกเป็น 3 วิชา คือ วิชาชีวิต วิชาชีพ และ วิชาการ ในแต่ละวิชามีความสอดคล้องกับการสะท้อนปัญหาการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน

และการสะท้อนความต้องการการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ 5 ด้าน เพื่อนำมาจัดการการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งค้นพบปัจจัยความสำเร็จ 4 ประการ คือ 1) พฤติกรรมการเรียนรู้ 2) เรียนรู้ด้วยตนเอง 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 4) กระบวนการมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งนำไปสู่การขับเคลื่อนเพื่อยกระดับแนวทางการจัดการเรียนรู้สู่การพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุ สำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ พื้นที่จังหวัดแพร่

MODEL โมเดลการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุแบบบูรณาการสำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่

ภาพที่ 1 โมเดลการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพและเสริมพลังผู้สูงอายุแบบบูรณาการ สำหรับสังคมสูงวัยภายใต้วิถีชีวิตใหม่ (ตรงกมล สนานเขต, 2568)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การวางแผนเชิงนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการนำผลการวิจัยไปใช้ในการออกแบบและวางแผนโครงการพัฒนาผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ โดยเน้นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น

1.2 การส่งเสริมการจัดตั้ง "แพลตฟอร์มการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ" พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ตลอดชีวิต สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพกาย สุขภาพจิต อาชีพ และทักษะดิจิทัล รวมถึงการเข้าถึงบริการรัฐอย่างเท่าเทียม

1.3 การพัฒนาระบบประเมินผลกระทบ ควรมีการพัฒนาตัวชี้วัดและระบบการติดตามประเมินผลกระทบของโครงการพัฒนาผู้สูงอายุ โดยใช้องค์ประกอบ 8 ด้านที่ค้นพบจากการวิจัยเป็นฐานในการประเมิน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้แบบบูรณาการ ชมรมผู้สูงอายุและสถาบันการศึกษาควรร่วมกันพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ 3 วิชา (วิชาชีวิต วิชาชีพ วิชาการ) ที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่

2.2 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ ควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ต่างๆ เพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาและนวัตกรรมการเรียนรู้

2.3 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับบุคลากรที่ทำงานกับผู้สูงอายุ โดยใช้โมเดลที่พัฒนาขึ้นเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

เอกสารอ้างอิง

- ทงศ์ศักดิ์ ยิ่งรัตน์สุข. (2558). *การส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่. (2565). *รายงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน จังหวัดแพร่ ปี พ.ศ. 2565*. จังหวัดแพร่. (อัดสำเนา)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). *รายงานสถิติประชากรและบ้านเรือน พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ. <https://www.nso.go.th>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่สอง (พ.ศ. 2545–2564) และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ. 2566–2580) ฉบับปรับปรุง*. กรุงเทพฯ. <https://www.nesdc.go.th>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเพื่อพัฒนาแรงงานแห่งชาติ. (2556). *แนวทางการส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุในชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: กระทรวงแรงงาน.
- Jarvis, P. (2006). *Towards a comprehensive theory of human learning*. Abingdon : Routledge.
- Knowles, M. S. (1984). *The adult learner: A neglected species* (3rd ed.). Houston, TX: Gulf Publishing.
- Wallerstein et al. (2018). *Community-based participatory research for health: Advancing social and health equity*. (3rd ed.). San Francisco : Jossey-Bass.
- World Health Organization. (2020). *Decade of healthy ageing: Baseline report*. Retrieved from. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240017900>
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York : Harper & Row.